

SOUČASNÁ A BUDOUCÍ EUROZÓNA Z POHLEDU EKONOMICKÉ ÚROVNĚ ČLENSKÝCH A KANDIDÁTSKÝCH ZEMÍ

THE PRESENT AND THE FUTURE EUROZONE FROM THE POINT OF VIEW OF THE ECONOMIC LEVEL OF THE PRESENT AND THE FUTURE MEMBERS

Eva Kaňková

Anotace:

Hlavní cíl článku je posouzení, zda je současná a potenciální eurozóna dobře fungující měnovou unií. Zmíněné hodnocení provádíme pouze s ohledem na ekonomickou výkonnost jejich členů.

Klíčová slova:

eurozóna, Evropská unie, asymetrické šoky, diverzifikace produkce

Abstract:

The main aim of this article is assessment whether the present and the potential eurozone is a well-functioning currency union. The assessment mentioned is undertaken only as far as the economic efficiency of its members is concerned.

Key words:

eurozone, European union, asymmetric shocks, product diversification

ÚVOD

V současné době řeší Česká republika, stejně tak jako ostatní noví členové Evropské unie, problém načasování vstupu do eurozóny. Zásadní otázkou proto je, zda Česká republika tvoří, nebo netvoří se současnou eurozónou dobře fungující potenciální měnovou unií a pokud ji netvoří, kdy ji tvořit bude. Z moderní teorie optimálních měnových oblastí plyne, že k odpovědi na uvedené otázky je nutné sledovat a rozebrat základní charakteristiky, jako je např.: mobilita vstupů a flexibilita cen, podobnost měr inflace a flexibilita reálného kurzu, podobnost ekonomických úrovní současných členů a potenciálních kandidátů na vstup do eurozóny, podobnost hospodářských cyklů, stupeň integrace trhů, podobnost produkčních struktur, velikost a otevřenost ekonomiky, atd. Na jejich základě ekonomové vyslovují závěr, zda je nebo není potenciální měnová unie dostatečně homogenní a tedy odolná vůči asymetrickým šokům.

CÍL

V této práci se zaměříme téměř výhradně na jednu charakteristiku, kterou je podobnost ekonomických úrovní mezi jednotlivými členy eurozóny a mezi eurozónou a jejími potenciálními kandidáty. I když jde pouze o jedinou charakteristiku domníváme se, že je natolik zásadní, že její nesplnění nás opravňuje tvrdit, že příslušná oblast není dobře fungující měnovou unií. Proto bude naším cílem zjistit, zda je podmínka sladění ekonomických úrovní splněna v současné eurozóně a v současné Evropské unií. Pokud splněna nebude, pak se pokusíme zjistit, za jak dlouho ke sjednocení ekonomických úrovní dojde. Vzhledem k tomu, že jedním z cílů vytvoření Evropské unie a následně eurozóny bylo zvýšit výkonnost

Evropy a stát se vážným soupeřem USA, pokusíme se lehce dotknout ekonomické úrovně USA a eurozóny.

METODIKA

S otázkou ekonomické úrovně jednotlivých zemí měnové unie úzce souvisí problém asymetrických šoků. „Asymetrické šoky mohou postihovat jednotlivé členy měnové unie i v případě, že jde o země na víceméně shodné ekonomické úrovni. ... Většina studií se ale shoduje v názoru, že výrazně nižší ekonomická úroveň kandidátských zemí oproti průměru společenství je speciální živnou půdou pro asymetrické šoky.“³⁴ Kromě samotné ekonomické úrovně je s ohledem na asymetrické šoky zásadní vnitřní struktura ekonomik a struktura mezinárodního obchodu. V případě vysoké diverzifikace mezinárodního obchodu je riziko asymetrických šoků malé. Naopak u ekonomik vysoce specializovaných a vysoce specializovaného mezinárodního obchodu je toto riziko vysoké.

Při diskusích o rychlosti vstupu České republiky do Evropské měnové unie ekonomové často vyjadřují obavy z příliš rychlého vstupu. Jako jeden z důvodů bývá uváděna malá ekonomická vyspělost ČR ve vztahu k eurozóně. Za takové situace by vstup do eurozóny vystavil Českou republiku asymetrickým šokům, které by negativně ovlivnily produkt a zaměstnanost u nás. Zásadní a nejdůležitější problém, který nyní musí Česká republika řešit, je proto problém správného načasování vstupu. Z výše uvedených důvodů je např. Stanislava Janáčková stoupencem spíše pomalého vstupu do eurozóny a to až v okamžiku, kdy se ekonomická úroveň dostane minimálně na úroveň současných slabších členů unie.

Obdobné názory jako Stanislava Janáčková mají i mnozí další ekonomové. Mezi ně patří František Vencovský, Luboš Komárek, Zdeněk Tůma, atd.

Problém konvergence jednotlivých ekonomik zkoumá obrovské množství ekonomů. Mezi ně patří např. Martin Mandel a Vladimír Tomšík. Ti k tomu, aby mohli odpovědět na otázku, jaká je míra konvergence mezi jednotlivými členy eurozóny a potenciálními kandidáty na vstup, konstruují model. Jejich model zkoumá, zda ekonomický růst v dané ekonomice nezpůsobuje zhoršování běžného účtu platební bilance, tj. zda existuje „...nesoulad mezi vnitřní a vnější rovnováhou z pohledu rovnovážné emise peněz. Čím je tento nesoulad větší, tím je daná země méně zralá pro zapojení do EU (zejména pak do EMU), neboť při reálném růstu ekonomiky bude mít optimální emise peněz z pohledu vnitřní rovnováhy za následek vážné problémy v oblasti vnější rovnováhy“³⁵. Při budování svého modelu vycházeli z Polakova modelu monetárního přístupu k platební bilanci a monetaristického pojetí vnitřní rovnováhy.

Autoři vycházeli z předpokladu počáteční vnější rovnováhy: $EX = IM$. Jejich závěrem je rovnice, kterou nazývají rovnicí rovnováhy, protože v případě její platnosti dochází k rovnovážné emisi peněz jak z pohledu vnitřní, tak z pohledu vnější rovnováhy. „V případě tranzitivních ekonomik střední a východní Evropy lze intuitivně cítit nebezpečí, že levá strana rovnice je větší než pravá. V rostoucí ekonomice pak rovnovážná emise peněz z pohledu vnitřní rovnováhy produkuje chronické deficity běžného účtu.“³⁶ Autoři to vysvětlují vysokou důchodovou elasticitou importu v malých otevřených tranzitivních ekonomikách, která je způsobena zaostalostí těchto ekonomik. Jako další důvod uvádějí nízký

³⁴ Janáčková, S.: Rozšiřování eurozóny: některá rizika pro dohánějící země. Politická ekonomie, 2002, č. 6, s.766

³⁵ Mandel, M. – Tomšík, V.: Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice. Management Press, Praha 2003, s.267

³⁶ Mandel, M. – Tomšík, V.: Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice. Management Press, Praha 2003, s.270

poměr růstu zahraničního a domácího potenciálního produktu. Tuto skutečnost vysvětlují reálnou konvergencí tranzitivních ekonomik k ekonomikám vyspělejšími.

Jak již bylo řečeno, země by neměly usilovat o vstup do eurozóny, dokud nebudou odstraněny nebo alespoň významně sníženy příčiny problémů vedoucích k nesouladu mezi vnitřní a vnější rovnováhou přistupující ekonomiky, tj. autoři doporučují nejprve zvýšit ekonomickou úroveň tranzitivních ekonomikám a pak teprve uvažovat o vstupu do eurozóny.

Závěrem lze shrnout, že libovolná země, která usiluje o vstup do měnové unie, by měla primárně usilovat o sblížení své ekonomické úrovně s ekonomickou úrovní měnové unie, do které chce vstupovat. To samé platí i o nutnosti dosáhnout co možná největší diverzifikace produkce a integrace trhů mezi vstupující zemí a stávající měnovou unií. V opačném případě by byla vstupující země zbytečně vystavena působení asymetrických šoků, které by nežádoucím způsobem zvyšovaly nezaměstnanost a snižovaly růst v nově přistoupivší zemi.

DISKUSE A VÝSLEDKY

Vyspělost zemí Evropské unie

I když připustíme, že samotný vstup do měnové unie může významným způsobem zvýšit proces integrace, není možné budovat a rozšiřovat měnovou unii spojováním zemí, které vykazují velké rozdíly v ekonomické vyspělosti. Je pravdou, že neexistují konkrétní kritické hodnoty, podle kterých by bylo možné zaujmout jasné a objektivní stanovisko. Na druhé straně ekonomie je vědou, která se s tímto problémem potýká takřka neustále.

Produktivita práce

Jedním z významných ukazatelů vyspělosti ekonomik je produktivita práce. Tento ukazatel je sledován buď jako domácí produkt na zaměstnance, nebo jako domácí produkt na pracovní hodinu. Problémem vykazování produktivity práce ve vztahu k zaměstnancům je skutečnost, jak autoři uvedených statistik upozorňují, že tento způsob výpočtu nerespektuje rozdíly mezi plným pracovním poměrem a částečným pracovním poměrem. Dalším problémem, o kterém se již nikdo nezmiňuje, je změna délky pracovní doby. Při tomto vykazování lze produktivitu práce zvýšit tak, že v dané zemi dojde k prodloužení pracovní doby. Tím sice dojde k růstu produktivity práce, ale současně uvedenou skutečnost nelze interpretovat jako růst vyspělosti země. Proto se dostáváme do problémů při srovnávání produktivity práce v jednotlivých zemích, ve kterých je odlišná pracovní doba, případně ve kterých jsou odlišné zvyklosti s využíváním částečných pracovních úvazků. Tyto problémy nemohou nastat, jestliže bereme v úvahu produktivitu práce počítanou k pracovní hodině.

Výše uvedený komentář měl sloužit k vysvětlení, proč dáváme přednost produktivitě práce počítané ve vztahu k pracovní hodině. Bohužel statistika pro země Evropské unie je daleko kompletnější u předchozího ukazatele.

Dalším problémem současných dat o produktivitě práce počítané na zaměstnance (a nejenom těchto dat) je skutečnost, že jako 100% je brána produktivita práce současné Evropské Unie, tj. EU-25. Uvedený přístup lze považovat za alibistický, protože pak by stačilo, aby do EU vstoupilo ještě pár méně vyspělých zemí a ČR (stejně jako mnohé další nově přistoupivší země) by okamžitě byla na 100%. Ve skutečnosti, pokud má EU v budoucnu dobře fungovat a pokud má být respektovaným partnerem USA, musí docházet ke zvýšení ekonomické úrovně nových členů. Proto by bylo daleko serióznější a objektivnější stále brát jako 100% produktivitu práce v zemích EU-15. Ani tato situace by nebyla zcela ideální, protože v EU-15 byly i země, které mají co dohánět. Zejména jde o Portugalsko a Řecko.

Lze konstatovat, že i některé země současné eurozóny jsou od sebe, co se týče ekonomické vyspělosti, dosti vzdáleny. Z hodnot produktivity práce na pracovní hodinu

plyne, že mezi již zmíněným Portugalskem a Lucemburskem (případně Belgií) byl v roce 2003 rozdíl v ekonomické úrovni mezi 60 a 70 procentními body. Není ale nutné uvažovat zaostalejší Portugalsko, stačí se podívat na Belgiu a Finsko, případně na Belgiu a Německo (stejný ukazatel a stejný rok). Rozdíly mezi těmito zeměmi rovněž nejsou zanedbatelné, i když pochopitelně rozdíl v produktivitách u nich není dramatický. Svým způsobem překvapivé může být pro nás zjištění, že produktivita práce v Německu je podstatně nižší než produktivita práce ve Francii. Na druhou stranu, pokud právě nesrovnáváme nejméně a nejvíce vyspělé ekonomiky eurozóny, lze konstatovat, že rozdíly v produktivitách práce jsou přijatelné, a tak z tohoto pohledu lze eurozónu vnímat jako dobře fungující měnovou unii. Jediné, co nám způsobuje v současné době problémy, je budoucí vývoj produktivity práce v jednotlivých zemích.

Hovořit o vlivu eurozóny na ekonomické přibližování jednotlivých zemí je s ohledem na krátké časové řady předčasné. Rovněž vykazovaná data nejsou stoprocentně časově srovnatelná a tak závěry, které jsou na jejich základě formulovány, musejí být dělány velmi opatrně. Jediné, co lze říci je, že vývoj v současné době o nějakém sblížování nevypovídá. Zatímco např. v Německu produktivita práce neustále pozvolna klesá a tento trend je očekáván i v budoucnu, produktivita práce ve Finsku má v posledních letech rostoucí charakter a obdobný trend je očekáván i ve výhledu do roku 2006. Celkově lze konstatovat, že výrazný růst produktivity práce je očekáván pouze v Irsku, jehož produktivita práce je již v současné době nad průměrem ostatních zemí eurozóny a v posledních letech dochází a patrně bude docházet i nadále k mírnějšímu růstu v již zmiňovaném Finsku. Velmi mírně roste produktivita práce v případě Řecka a u ostatních zemí eurozóny se situace buď nemění, nebo produktivita práce klesá. Zatím tedy nelze v žádném případě hovořit o sblížování ekonomických úrovní v důsledku fungování eurozóny.

Česká republika je dnes přibližně na 50% EU-15 (měřeno ukazatelem produktivity práce na pracovní hodinu) a přibližně na 60% EU-15 (měřeno ukazatelem produktivity práce na zaměstnanou osobu). Pokud nás zajímá pohled na celou současnou EU-25, pak je zřejmé, že mezi jednotlivými zeměmi dnes existují obrovské rozdíly v ekonomické vyspělosti. Např. v roce 2003 byl rozdíl v produktivitě práce mezi Belgií a Litvou přibližně 80 procentních bodů (ukazatel produktivity práce na pracovní hodinu). I pokud se zaměříme na aktuálnější hodnoty (musíme využít ukazatel produktivity práce na zaměstnanou osobu), pak podle odhadovaného vývoje bude rozdíl v produktivitě práce např. mezi Lucemburskem a Litvou v roce 2006 mírně pod 100 procentních bodů. Jestliže ale hodnotíme ekonomickou úroveň potenciálních kandidátů na vstup do eurozóny, bylo by asi vhodné hodnotit ekonomickou úroveň příslušného kandidáta podle průměrné ekonomické úrovně eurozóny³⁷ (nikoli tedy podle ekonomické úrovně jedné země eurozóny). Např. Litva je tedy v současné době přibližně na 47% EU-15 (měřeno ukazatelem produktivity práce na zaměstnance), tj. hluboce pod ekonomickou úroveň ČR. Stejným způsobem by bylo možné pokračovat dále. Situaci lze shrnout konstatováním, že většina nových členů Evropské unie se potýká s výrazně nižší ekonomickou úrovní ve srovnání se současnou eurozónou. Je otázkou, jak rychle se budou jednotlivé země přibližovat. Zatím se zdá, že produktivita práce v zemích, které se staly součástí Evropské unie v roce 2004 roste a dochází tedy ke zvyšování ekonomické úrovně nově přistoupivších členů. Rychlost přibližování jednotlivých zemí se ale zatím nejeví jako dostatečná k tomu, aby noví členové EU hromadně vstupovali do eurozóny v průběhu příštích pěti let. Samotná eurozóna si možná ještě poradí s několika málo zeměmi s výrazně nižší ekonomickou úrovní, ale je otázkou, jak by ovlivnilo její fungování a budoucí životaschopnost, jestliže by musela vstřebat masivní příliv nových, nedostatečně připravených členů. Hlavním doporučením proto je, aby jednotlivé země vstupovaly do eurozóny postupně

³⁷ V našem případě budeme z důvodu problémů se statistikou pracovat s EU-15.

a aby raději počkaly, až jejich ekonomická úroveň bude srovnatelná s úrovní členů eurozóny. I v současné době má Evropská měnová unie dost problémů se vstřebáváním různě vyspělých ekonomik. Současná EU dnes není a ani v příštích pěti letech nebude dobře fungující potenciální měnovou unií.

HDP na osobu a míra růstu HDP

Při diskusi o ekonomické výkonnosti země není možné opominout ukazatel HDP na osobu a míru růstu produktu. Ekonomická úroveň ČR měřená ukazatelem HDP na osobu, je hluboce pod průměrem EU-15. Jestliže bereme jako 100% EU-15, pak produkt na osobu za rok 2005 bude přibližně na 65% - tj. hluboce pod úrovní EU-15. Zásadní otázka, kterou si v této souvislosti musíme klást je ta, jak rychle se ČR přizpůsobuje a bude přizpůsobovat patnáctce. K tomu nutně potřebujeme ukazatel míry růstu HDP. Vzhledem k tomu, že tento ukazatel se v jednotlivých letech mění, je vhodné použít průměrnou hodnotu za několik let. Tím bude zajištěna vyšší objektivita výsledku než v případě, že by byla uvažována hodnota za konkrétní rok. K výpočtu proto bude použit průměr na pět let (od roku 2001 do roku 2005). Vyřešením rovnice (1) získáme počet let, za které se ČR ekonomicky vyrovná s EU-15.

$$(1) \quad 108,8 \cdot (0,01494 + 1)^n = 71,4 \cdot (0,02954 + 1)^n.$$

Vyřešením uvedené rovnice se dostaneme k velice nepříjemnému závěru. Zjistíme, že pokud ČR nebude schopna radikálně zvýšit ekonomický růst a rozdíl mezi mírou růstu u nás a v EU-15 se nezmění, pak dosáhneme úrovně EU-15 zhruba za třicet let.

Krom vztahu EU-15 a ČR nás rovněž může zajímat vztah EU-15 a USA. Konec konců jedním z cílů Evropské unie a eurozóny je dohnat Spojené státy. Z rovnice (2) je ovšem zřejmé, že pokud nedojde k výraznému zvýšení míry růstu produktu v EU-15, tak se unie bude naopak od Spojených států vzdalovat. Proto lze usuzovat, že Evropská unie bude muset udělat taková opatření, aby k významnému růstu reálného hrubého domácího produktu došlo.

$$(2) \quad 156,2 \cdot (1 + 0,02354)^n = 108,8 \cdot (1 + 0,01494)^n.$$

Pro Českou republiku a ostatní přístupující země je uvedené zjištění mimořádně zajímavé, protože tím dále dochází ke zvýšení nároků na růst produktu v těchto zemích.

Jak již bylo řečeno, ekonomická výkonnost zemí je jedním ze stěžejních ukazatelů, který bychom měli při našich úvahách sledovat. Proto na základě výše uvedených zjištění lze současné eurozóně pouze doporučit, aby jednotlivé země provedly co nejdříve nutné reformy veřejných financí, které jim v budoucnu umožní vyšší růst. Totéž lze doporučit i jednotlivým transformujícím se ekonomikám ještě s tím doplněním, že by do eurozóny neměly vstupovat, dokud se její členské země nepostarají o to, aby se Evropská měnová unie reformovala tak, aby se mohla v budoucnu stát partnerem a konkurentem USA.

ZÁVĚR

Závěrem lze shrnout, že z hlediska dostupných dat o ekonomické úrovni a obchodní propojenosti mezi zeměmi, lze současnou eurozónu považovat za dobře fungující měnovou unii (máme na paměti, že existují i další významné charakteristiky, kterým jsme se v tomto příspěvku nezabývali). Na druhé straně současná Evropská unie dobře fungující potenciální měnovou unií netvoří. Jednotlivé ekonomiky jsou natolik vzdáleny průměru EU-15, že nepovažujeme za vhodné, aby do eurozóny v brzké době vstupovaly. Konkrétně v případě ČR se domníváme, že pokud se významně nezvýší tempo růstu produktu³⁸, nebude na vstup v plánovaném roce 2010 připravena.

Tento příspěvek vznikl za podpory grantu – GAČR402/06/1370.

Literatura:

³⁸ ČR musí **dlouhodobě** vykazovat podstatně vyšší růst než eurozóna. Poslední výsledky jsou sice optimistické, ale něco takového zatím nezaručují.

1. Alesina, A. – Barro, R.: *Currency unions*. The Quarterly Journal of Economics, May 2002, 409-436.
2. Brůžek, A.: *Evropská měnová integrace*. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001.
3. De Grauwe, P.: *The Economics of Monetary Integration*. Oxford, Oxford University Press, 1994.
4. De Grauwe, P.: Reforming the Transition to EMU. In: Kenen, P., (eds.): *Making EMU Happen, Problems and Proposals: A Symposium*. Princeton, Princeton University, *Princeton Essays in International Finance*, 1996, č. 199, s. 16–29.
5. Dědek, O. (2002): Česká ekonomika a euro. *Politická ekonomie*, 2002, č. 3, s. 361-375.
6. Dědek, O. (2003): Převzetí eura: Brzda nebo motor reálné konvergence? *Politická ekonomie*, 2003, č. 4, s. 505-515.
7. Frait, J. – Komárek, L. (2001): Na cestě do EU: nominální a reálná konvergence v tranzitivních ekonomikách. *Finance a úvěr*, 2001, č. 6, s. 314-329.
8. Frankel, J. A. , Rose, A. K.: The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria. *The Economic Journal*, 1998, č. 4, s. 1009 – 1025.
9. Janáčková, S. (1999): Příprava české ekonomiky na vstup do Evropské unie a cenová konvergence. *Politická ekonomie*, 1999, č. 4, s. 435.
10. Janáčková, S. (2000): Chiméra autonomní měnové politiky v malé otevřené ekonomice. *Politická ekonomie*, 2000, č. 6, s. 765.
11. Janáčková, S.: Rozšiřování eurozóny: některá rizika pro dohánějící země. *Politická ekonomie*, 2002, č. 6, s. 759-779.
12. Kenen, P. B.: The Theory of Optimum Currency Areas. In: Mundell, R. A. – Swoboda, A. A., (eds.): *Monetary Problems of the International Economy*. Chicago, Chicago University Press, 1969, s. 41 – 60.
13. Kenen, P. B.: Common Currencies versus Currency Areas: Preferences, Domains, and Sustainability. *American Economic Review*, 1997, č. 2, s. 211 – 213.
14. Malý, J.: Teorie optimální měnové oblasti jako špatný indikátor konvergence. *Acta oeconomica pragensia*, 2003, č. 6, s. 65-75.
15. Mandel, M. – Tomšík, V. (2001): Konvergence transformujících se ekonomik k EU z hlediska vnitřní a vnější rovnováhy. *Finance a úvěr*, 2001, č. 6, s. 377.
16. Mandel, M. – Tomšík, V.: *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*. Management Press, Praha 2003
17. McKinnon, R.I.: Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, 1963, č. 4, s. 717 – 725.
18. McKinnon, R. I.: EMU as a Device for Collective Fiscal Retrenchment. *American Economic Review*, 1997, č. 2, s. 227 – 229.
19. Mundell, R., A.: A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, September 1961, č. 50, s. 657 - 665 .
20. Mundell, R. A.: Updating the Agenda for Monetary Union. In: Blejer, M. I. – Frenkel, J. A. – Liederman, L. – Razin, A., (eds.): *Optimum Currency Areas: New Analytical and Policy Developments*. Washington, International Monetary Fund, 1997, s. 29 – 48.

internetové zdroje:

<http://www.evropska-unie.cz>

<http://www.cnb.cz>

<http://www.csu.cz>

<http://www.mfer.cz>

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecobac/eb021

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecobac/eb022

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_economy&root=Yearlies_new_economy/B/B1/B11/eb012

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_economy&root=Yearlies_new_economy/B/B1/B11/eb011

Kontaktní adresa: Ing. Eva Kaňková, Ph.D., ČZU – Provozně ekonomická fakulta, Kamýcká 129, Praha 6, kankova@pef.czu.cz